

**LATVIJAS UNIVERSITĀTE
FILOLOĢIJAS FAKULTĀTE
BALTU VALODU KATEDRA**

**BIOGRĀFISKĀS VĀRDNĪCAS „LATGALES KULTŪRAS
DARBINIEKI” LITERĀRĀ REDIĢĒŠANA**

Diplomdarbs

Autore — Līga Liepiņa,
LU Filoloģijas fakultātes
PSP „Literārais redaktors”
2. kursa studente
Studenta apliecības numurs: BalF 990070
Zinātniskā vadītāja —
asoc. prof. Lidija Leikuma

Rīga 2008

Anotācija

Diplomdarbā aplūktas un analizētas rediģētajā manuskriptā biežāk sastaptās kļūdas un nepilnības. Kļūdas un nepilnības sīkāk iedalītas pēc valodas līmeņiem. Darba sākumā vispārīgi raksturota biogrāfiskās vārdnīcas specifika un tajā izmantojamie principi, atsevišķi raksturota arī konkrētā vārdnīca, kuras fragments ir rediģējams teksts. Valodas kļūdas un nepilnības ir analizētas 4 nodaļās: „Interpunkcija”, „Ortogrāfija”, „Sintakse” un „Stils”. Tā kā biogrāfiskās vārdnīcas teksta saturs ir diezgan vienveidīgs, rediģētajā manuskriptā daudz valodas kļūdu nebija. Darbs sniedz vispārīgu ieskatu par biogrāfiskās vārdnīcas veidošanas principiem un problēmām, kas ar to saistītas.

Annotation

The subject of the diploma work is „Literary redaction of biographical dictionary „Culture's worker in Latgale””. Frequently found language mistakes and imperfections in redacted manuscript are discussed and analyzed in this diploma work. Language mistakes and imperfections are grouped according to language levels. General description of the specific features of biographical dictionary and its structure is given at the beginning of this work. The particular dictionary from which the redacted material is taken from is described also in that chapter. Language mistakes and imperfections are considered in four chapters: „Punctuation”, „Orthography”, „Syntax” and „Style”. Because the same expressions are usually used in biographical dictionaries, there were only some language mistakes in the redacted material. This diploma work gives general view on the principles of formation of biographical dictionary and problems met in this field.

Satura rādītājs

1. Ievads	5
2. Biogrāfiskās vārdnīcas vispārīgs raksturojums	6
3. Izdevuma tehniskais noformējums	9
4. Interpunkcija	12
4.1. Punkta lietojums	12
4.2. Komata lietojums	14
4.3. Domuzīmes un defises lietojums	15
4.4. Pēdiņu lietojums	17
4.5. Kola lietojums	18
5. Ortogrāfija	19
5.1. Lielo sākumburtu lietojums	19
5.2. Citvalodu īpašvārdu rakstība latviešu literārajā valodā	20
6. Sintakse	22
6.1. Vārdu kārtā teikumos	22
6.2. Teikumu vispārējā uzbūve	23
7. Stils	24
8. Nobeigums	26
9. Tēzes	27
10. Izmantotā literatūra	28

1. Ievads

Diplomdarbā aplūkotas rediģētajā manuskriptā biežāk sastaptās kļūdas un neprecizitātes, tās grupējot pēc valodas līmeņiem.

Diplomdarbā izmantotais manuskripts ir fragments no biogrāfiskās vārdnīcas „Latgales kultūras darbinieki”. Vārdnīca tiek izdota izdevniecībā „Jumava”. Izmantotais fragments ir daļa no vārdnīcas 2. sējuma, 1. sējums jau ir izdots 2007. gadā. Vārdnīcā ir apvienoti kopā visi Latgales kultūras darbinieki, bet vārdnīcas sagatavošanā tika veidotas 3 nodaļas — literāti, mākslinieki un mūziķi. Rediģētais manuskripts ir daļa no nodaļas par Latgales māksliniekiem.

Manuskriptam tika veikta pirmā korektūra, pēc kuras kļūdas un nepilnības tika labotas, un manuskripts nodots citam cilvēkam otrajai korektūrai. Šobrīd vārdnīcas 2. sējumam tiek veikta otrā korektūra, sējumu plānots izdot līdz gada beigām.

2. Biogrāfiskās vārdnīcas vispārīgs raksturojums

Vārdnīca ir alfabētiskā secībā sakārtots vārdu krājums. Vārdnīcas mazākā vienība ir pēc noteiktas shēmas veidots šķirklis, kas sastāv no analizējamā vārda jeb šķirklja vārda un par to sniegtajām ziņām atbilstoši vārdnīcas veidam¹. Vārdnīcas no visas pārējās literatūras atšķiras ar sniegtās informācijas izkārtojuma veidu un lakonismu. Katras vārdnīcas uzdevums ir sniegt īsu, raksturīgu informāciju, kas turklāt būtu pēc iespējas ērti un ātri sameklējama. Tāpēc pretēji mācību grāmatām un dažāda veida monogrāfijām, kur viela kārtota sistemātiski, vārdnīcās pirmām kārtām lieto gluži mehānisku kārtojumu — alfabēta secībā. Alfabētiskais kārtojums tomēr nenozīmē sistemātiska dalījuma pilnīgu ignorēšanu. Vārdnīcās bieži sastopamas tā sauktās ligzdas, kur pie viena pamatvārda aplūkota atvasinājumu sistēma².

Nav pat svarīgi, vai vārdnīca ir enciklopēdiska, vai arī tā ir filoloģiska — visa pamatā vienmēr ir dzīves īstenība. Vārdnīcas uzdevums ir atsegt šo īstenību — atsegt to, cik vien iespējams, pilnīgi un vispusīgi, bet vienlaikus arī koncentrēti un izteiksmes ziņā lakoniski. Taču uz šo īstenību var raudzīties no dažādiem viedokļiem — vai nu tikai tagadnes skatījumā, vai vēsturiskās attīstības gaitā, vai arī ar perspektīvu nākotnē. Atšķirīgi var būt arī vārdnīcas sagatavotāju mērķi — zinātniski vai šauri praktiski. Tāpēc pirms vārdnīcas sastādīšanas stingri jānorobežo tā īstenības daļa, kas vārdnīcā tiks atspoguļota. Visu īstenību nevar atspoguļot neviena vārdnīca, lai cik plaša un zinātniski pamatota tā būtu. Laika gaitā ir pierādījies, ka vārdnīca ātri un operatīvi var informēt lasītāju tikai tad, ja tajā ir viegli orientēties, tātad ja tā nav pārāk plaša³.

Biogrāfiskā vārdnīca ir enciklopēdiskās vārdnīcas tips. Enciklopēdiskajā vārdnīcā parasti iekļauj lielu skaitu neliela apjoma uzskaitījumu, kas sakārtoti pārsvarā alfabētiskā secībā un apskata plašu tematikas loku. Enciklopēdiskajās vārdnīcās var būt ievērots arī tematiskais princips, kad tā aplūko kādu atsevišķu nozari vai vairākas radniecīgas nozares.

Vēsturiski šis termins ir ticis lietots, lai apzīmētu jebkuru uzziņu literatūras grāmatu, kas bija organizēta alfabētiskā kārtībā līdzīgi kā vārdnīcas. Termins *vārdnīca* aizstāja terminu *enciklopēdija* kopējā lietošanā jau pirms diviem gadsimtiem. Lai parādītu savu alfabētiskās kārtēšanas metodi un nošķirtu to no citām zināšanu klasifikācijas metodēm, daudzas sākotnējās enciklopēdijas sauca par *mākslas un zinātnes vārdnīcu* vai kā līdzīgi. Pamatatšķirības starp vārdnīcu un enciklopēdiju ir vairākas:

¹ Lāce, R. Latviešu valoda 10.–12. klasei. Rīga: Zvaigzne ABC, 1995., 93. lpp.

² Roze, L. Pasaulē vārdnīcas skatījumā. Rīga: Zinātne, 1982., 5. lpp.

³ Turpat, 84. lpp.

1) vārdnīca ir fokusēta uz vārdiem un to definīcijām, parasti ietver ierobežota apjoma definētā vārda informāciju, analīzi vai etimoloģiju. Tādēļ, lai gan tā piedāvā definīciju, tā var nepilnīgi atspoguļot vārda nozīmi un to, kā šis vārds iekļaujas starp nozīmes ziņā līdzīgiem terminiem;

2) enciklopēdija tiecas sīkāk un dziļāk nostiprināt zināšanas par konkrēto subjektu. Enciklopēdija bieži ietver arī kartes un ilustrācijas blakus bibliogrāfijai un statistikai. Vārdnīcās ir raksturoti paši vārdi, enciklopēdijās — vārdi un ar tiem apzīmētie jēdzieni. Salīdzinot ar vārdnīcu, enciklopēdiskā vārdnīca piedāvā vairāk pabeigtu aprakstu. Savukārt enciklopēdiskā vārdnīca, salīdzinot ar enciklopēdiju, ir ērtāk lietojama, šķirkļi reizēm ir apkopoti pēc tematikas.

Biogrāfiskās vārdnīcas informācijas apjoma ziņā ir ietilpīgas, īsā tekstā tiek dotas precīzas faktoloģiskas ziņas. Šķirkļos ietvertā informācija tiek kārtota pēc vieniem principiem, valoda ir neitrāla — netiek lietoti vārdi, kam ir stilistiski papildkomponenti.

Atsevišķi rediģētās vārdnīcas sakarā var runāt par tajā ietverto personu vārdu un uzvārdu rakstību. Kad darba autore saņēma rediģējamo manuskriptu, redaktore izteica norādījumus, ka Latgales kultūras darbinieku vārdi tiks rakstīti latviešu literārajā valodā, bet pseidonīmi paliks oriģinālrakstībā, resp., latgaliešu rakstu valodā. Šis princips jau bija ievērots vārdnīcas 1. sējumā. Rediģētajā manuskriptā, tā kā tas bija par māksliniekiem, bet pseidonīmi lielākoties ir literātiem, tikai vienam māksliniekam bija minēts pseidonīms, kas tika rakstīts latgaliski: *PLIVDA Jānis (pseud. Plyuda; 1978)*. Šajā gadījumā tas pat nav pseidonīms, bet gan mākslinieka uzvārda rakstība latgaliešu valodā, ko var uztvert kā otru vārdu. Oriģinālrakstībā uzvārdā ir divskanis [iu], resp., latgaliešu [yu], kas literārajā valodā pārvērsts par skaņu kopu <iv>. Līdzīgi ir arī uzvārdos *Ivdris* un *Ivbulis*. Šāds uzvārdu rakstījums ir ieviesies jau sen slāvu valodu ietekmē, kurās nav divskaņa *iu*.

Uzmanība jāpievērš arī atsevišķu citu personvārdu pareizrakstībai, piemēram, Jānis Pujāts. Biogrāfiskajā vārdnīcā „Māksla un arhitektūra biogrāfijās” atrodams mākslas zinātnieks Jānis Pujāts, bet Latvijas katoļu kardināls savu uzvārdu raksta ar īso [a], arī latgaliešu rakstu valodā garais [ā] šajā uzvārdā neparādās, tas nācis klāt vēlāk. Uzvārds tiek it kā „latviskots”, tam piešķirta latviešu literārajā valodā sastopamā izskaņa *-āts*. Tomēr vārds varētu būt somugru cilmes.

Latgaliešu uzvārdu pareizrakstības sakarā var runāt arī par to, kā tiek rakstīti uzvārdi, kas oriģinālā ir kādas latgaliešu valodas izloknes vai rakstu valodas formā. Noteikumos par vārdu un uzvārdu rakstību literārajā valodā ir teikts, ka latgaliešu uzvārdus var latviskot, piemēram, Leikums — Līkums, bet var arī atstāt oriģinālformā, ja tā vēlas uzvārda īpašnieks,

tikai jāpārveido rakstība pēc literārās valodas noteikumiem⁴. Rediģētajā materiālā bija šķirklis par gleznotāju Jāzepu Pīgozni. Viņa uzvārds rediģētajā biogrāfiskajā vārdnīcā nav latviskots, tas palicis izlokšnes formā, tikai pierakstīts latviešu literārās valodas sistēmā. Turklāt šāda uzvārda rakstība ir pieņemta un ieviesusies jau diezgan sen. Ja vēlētos uzvārdu „latviskot”, būtu jāraksta — Piegāznis —, un, šķiet, lielākā daļa latviešu pat nenojauš, ka uzvārds *Pīgoznis* visur tiek rakstīts izlokšnes formā.

⁴ Par vārdu un uzvārdu lietošanu un rakstību latviešu literārajā valodā. Rīga: LR Valsts valodas centrs, 1999., 30. lpp.; <http://www.likumi.lv/doc.php?id=85209>.

3. Izdevuma tehniskais noformējums

Enciklopēdijā ietvertu darbinieku dzīves un darba gaitu apraksts (šajā gadījumā — šķirkļa noformējums) bija izstrādāts jau 1. sējumam. Tā kā diplomdarbam rediģētā darba šķirkļi bija iestrādes 2. sējumam, vizuālajam noformējumam bija jābūt tādā pašam kā 1. sējumā. Līdz ar to diezgan daudz labojumu bija saistīti tieši ar šķirkļu ārējo izskatu. Piemēram, 1. sējumā visi šķirkļu vārdi bija noformēti šādi: „**ERSA-KOZLOVSKA** Helēna (1925–1989)” t. i., cilvēka uzvārds treknrakstā drukātajiem burtiem, vārds tikai ar pirmo lielo burtu (izcelts iniciālis) un bez treknraksta, arī dzīves gadi bez treknraksta. Šķirkļa vārda novietojums bija ar vienu atkāpi no kreisās malas, zem šķirkļa vārda, arī ar vienu atkāpi no kreisās malas, tika minēts cilvēka profesijas raksturotājvārds vai vairāki raksturotājvārdi:

ERSA-KOZLOVSKA Helēna (1925–1989)

Dziedātāja, vokālā pedagoģe

Dzimusi 1895. gada 5. oktobrī Rēzeknes apriņķa Silajāņu pagasta Riebiņu muižā. Tēvs Pāvils Kozlovskis bijis muižas pārvaldnieks [...]

Pēc šī paša principa tika laboti visi šķirkļu vārdi rediģējamajā manuskriptā, kur visi šķirkļa vārdi bija rakstīti treknrakstā un centrēti, piemēram:

LINARTE SILVA VERONIKA (1939),

kas tika labots šādi:

LINARTE Silva Veronika (1939),

šķirkļu vārdiem trūka arī cilvēka profesijas raksturotājvārdu, ko vajadzēja pievienot.

Biogrāfiskajās vārdnīcās ir jāievieto daudz teksta ierobežotā laukumā, līdz ar to ir svarīgi saīsināt vārdus un veidot uzskaitījumu saistītā tekstā, nevis stabiņā. Piemēram, manuskriptā bija gleznotājas Ellas Maslovskas galveno darbu uzskaitījums stabiņā:

„1999 „*Vientulība*” (27,5x20 cm, tuša)

2000 „*Sargeņģelis*” (29x22 cm, tuša)

2000 „*Es Jums rakstu*” un „*Es Jūs mīlēju*” (diptihs pēc A. Puškina dzejas motīviem, 25,5x31 cm, tuša)

2001 „*Ziemeļu leģenda*” (pēc I. Buņina stāsta motīviem, 26x33,5 cm, tuša)

2003 „*Noskrāpēta dvēsele*” (33x26,5 cm, tuša, akrils)

2004 „*Vēstules tālajai zvaigznei*” (diptihs pēc Ā. Elksnes un J. Grota dzejas motīviem, 29,5x20 cm, jaukta tehnika)

2006 „*Tu un es*” (50x50 cm, jaukta tehnika.)”

Lai ietaupītu vietu, darbu nosaukumi viens no otra tika atdalīti ar semikolu un novietoti viens aiz otra, līdz ar to uzskaitījums, kas sākumā aizņēma 9 rindas, tagad aizņem tikai nepilnas 6 rindas:

„Galvenie darbi: 1999 „Vientulība” (27,5x20 cm, tuša); 2000 „Sargeņģelis” (29x22 cm, tuša); 2000 „Es Jums rakstu” un „Es Jūs mīlēju” (diptihs pēc A. Puškina dzejas motīviem, 25,5x31 cm, tuša); 2001 „Ziemeļu leģenda” (pēc I. Buņina stāsta motīviem, 26x33,5 cm, tuša); 2003 „Noskrāpēta dvēsele” (33x26,5 cm, tuša, akrils); 2004 „Vēstules tālajai zvaigznei” (diptihs pēc Ā. Elksnes un J. Grota dzejas motīviem, 29,5x20 cm, jaukta tehnika); 2006 „Tu un es” (50x50 cm, jaukta tehnika).”

Pēc līdzīga principa tika sakārtots arī izmantotās literatūras saraksts aiz katra mākslinieka.

Tāpat arī vietām tika apvienoti vairāki atsevišķi teikumi vienā rindkopā, piemēram:

„1986 piešķirta Tautas daiļamata meistara kvalifikācija, 1993 uzsācis pedagoga gaitas Krāslavas Bērnu mākslas skolā, pašlaik tās direktors.

Paralēli radošajam un skolotāja darbam 1998–? mācījies Daugavpils Pedagoģiskajā universitātē.”

Šie divi teikumi, kas veidoja divas atsevišķas rindkopas, tika apvienoti vienā rindkopā, līdz ar to teksta garums samazinājās par 1 rindu:

„1986 piešķirta Tautas daiļamata meistara kvalifikācija, 1993 uzsācis pedagoga gaitas Krāslavas Bērnu mākslas skolā, pašlaik tās direktors. Paralēli radošajam un skolotāja darbam 1998–? mācījies Daugavpils Pedagoģiskajā universitātē.”

Vēl kāds piemērs, kurā vairākas rindkopas tika apvienotas vienā, jo runa visos teikumos bija par vienu tēmu — mākslinieka gleznošanas tehniku un specifiku:

„Gleznotājs, ainavists, reālisma virziena mākslas piekritējs. Iedvesmu darbam meklē dabā, pārsvarā gleznojot plenērā. Interesē ainavas noskaņa dažādos gadalaikos. Raksturīga klusināta krāsu gamma, tuvināta dabā redzamajai. Iecienīti motīvi — upes līči, lauku mājas ezermalās, mazpilsētu ieliņas.

Glezno arī figurālas kompozīcijas par vēsturiskām tēmām, sieviešu figūras un aktus, bieži vien ainavās un sadzīves žanra gleznās redzami zirgi.

Glezno eļļas tehnikā plašiem, atraisītiem triepieniem. Ar krāsu kasti izbraukājis visu Latgali, gleznojis arī Kurzemē un Vidzemē.”

Labotais variants bija šāds:

„Gleznotājs, ainavists, reālisma virziena mākslas piekritējs. Iedvesmu darbam meklē dabā, pārsvarā gleznojot plenērā. Interesē ainavas noskaņa dažādos gadalaikos. Raksturīga klusināta krāsu gamma, tuvināta dabā redzamajai. Iecienīti motīvi — upes līči, lauku mājas ezermalās, mazpilsētu ieliņas. Glezno arī figurālas kompozīcijas par vēsturiskām tēmām, sieviešu figūras un aktus, bieži vien ainavās un sadzīves žanra gleznās redzami zirgi. Glezno eļļas tehnikā plašiem, atraisītiem triepieniem. Ar krāsu kasti izbraukājis visu Latgali, gleznojis arī Kurzemē un Vidzemē.”

4. Interpunkcija

Visvairāk kļūdu un neprecizitāšu rediģējamajā materiālā bija tieši interpunkcijā. Bija gan gramatiskas kļūdas, gan arī tādi labojumi, kas bija izdevniecības tradīciju un arī šīs biogrāfiskās vārdnīcas jau izdotā 1. sējuma noteikti, lai formas ziņā jaunais izdevums neatšķirtos no iepriekšējā.

4.1. Punkta lietojums

Ar punktiem saistītās kļūdas visbiežāk bija atstarpju trūkums aiz kārtas skaitļa vārdiem, ko latviešu grafiskajā sistēmā, lietojot arābu ciparus, rāda ar punktu aiz attiecīgā cipara⁵. Bieži atstarpes nebija arī aiz vārda iniciāļa. Mūsdienu gramatikās vai citos darbos, kur atrodamas ziņas par pareizrakstību, netiek atgādināts, ka visos gadījumos aiz punkta noteikti ir jāievēro viena atstarpe. J. Grīnbergs un F. Kleinbergs savā „Mācības grāmatā burtličiem” 1944. gadā norāda, ka ir vairāku veidu atstarpes jeb smigas, kā viņi toreiz tās sauca: ½ punkta, 1 punkta, 1½ punkta un 2 punktu. Puspunkta atstarpe lietojama pēc saīsinātiem vārdiem un iniciāļiem, piemēram, „prof. Dr. M. Prīmanis”, un arī starp kārtas skaitļa vārdu un nākamo vārdu, piemēram, „1. daļa, 2. maijs”. Viņi arī norāda, ka nedrīkst kristībvārdus un saīsinātus titulus atdalīt no uzvārdiem, atstājot rindas beigās kristībvārdu vai titulu, un sākt jaunu rindu ar uzvārdu, tāpat nedrīkst atdalīt skaitļa vārdus no tiem piederīgā lietvārda un dalīt (pārnēsot jaunā rindā) saīsinājumus kā: t. i., u. tml., u. c.⁶ Līdzīgi arī A. Auziņš „Latviešu, vācu un krievu grāmatrūpniecības vārdnīcā” norāda, ka ir puspunkta, 1 un 2 punktu smigas⁷. Arī *Microsoft Word* programmā ir iespēja ielikt pusatstarpi, diemžēl to datorrakstītāji izmanto reti. Ja ar punktu norāda teikuma beigas, tad pirms nākamā teikuma, protams, ir jābūt vienai atstarpei, bet, piemēram, datumu apzīmējumos starp cipariem un vārdiem atstarpi aiz punkta bieži neliek, īpaši presē. Salīdzinājumam daži piemēri, kā izskatās tad, ja lieto pilnu atstarpi, un kā tad, ja lieto pusatstarpi:

1 atstarpe: „J. Grīnbergs, J. Grīnbergs, J. Grīnbergs, J. Grīnbergs, J. Grīnbergs, J. Grīnbergs, J. Grīnbergs”;

⁵ Guļevska, D., Miķelsons, A., Porīte, T. Pareizrakstības un pareizrūnas rokasgrāmata. Rīga: Avots, 2002., 192. lpp.

⁶ Grīnbergs, J., Kleinbergs, F. Mācības grāmata burtličiem. Rīga: Technisko un praktisko rakstu apgāds, 1944., 56.–58. lpp.

⁷ Auziņš, A. Latviešu, vācu un krievu grāmatrūpniecības vārdnīca. Rīga: Latvju grāmata, 1942., 315., 356. lpp.

½ atstarpe: „J. Grīnbergs, J. Grīnbergs, J. Grīnbergs, J. Grīnbergs, J. Grīnbergs, J. Grīnbergs, J. Grīnbergs” — ja lieto puststarpi, pārnesot jaunā rindā, personvārda pirmais burts netiek atdalīts no uzvārda, kā tas notiek tad, ja lieto pilnu atstarpi.

Saņemot korektūrai biogrāfiskās vārdnīcas „Latgales kultūras darbinieki” fragmentu no izdevniecības „Jumava”, īpaši tika atgādināts, ka aiz visiem punktiem noteikti ir jāievēro viena atstarpe, tāpēc šādu labojumu (atstarpes ieviešana) bija diezgan daudz, piemēram, datums „1939.gada 26.februārī” tika labots šādi: „1939. gada 26. februārī”, teikums „Turpinājusi studijas LMA Pedagoģijas nodaļā, kas pavērusi lielisku iespēju iepazīties ar izcilām personībām: E.Grūbi, I.Heinrihsonu, I.Krepicu, A.Melderi.” tika labots šādi: „Turpinājusi studijas LMA Pedagoģijas nodaļā, kas pavērusi lielisku iespēju iepazīties ar izcilām personībām: E. Grūbi, I. Heinrihsonu, I. Krepicu, A. Melderi.”

Lai ietaupītu vietu, šajā biogrāfiskajā vārdnīcā aiz gadskaitļiem netiek lietoti punkti un tiek izlaists arī vārds *gads*, piemēram, teikums „kopš 1999. gada viņa ir Mākslinieku asociācijas biedre” tika labots šādi: „kopš 1999 viņa ir Mākslinieku asociācijas biedre”. Bet punkts tika lietots šādos gadījumos: „1860. gada 8. februārī”, „30. un 40. gados”.

Tika veikti arī tīri tehniski punktu labojumi, piemēram, tika noņemts punkts pēc raksta nosaukuma literatūras sarakstā, ja raksts bija no kāda rakstu krājuma, ko grafiski apzīmē ar //.

Piemēram, šāds teikums „Nozīmīgākās publikācijas: Pauris V. *Creative synthesis in the Acquisition of the theme „Household culture”* // International Conference „Person. Colour. Nature. Music.” Daugavpils, 2002, Pauris V. *Creative training of compositions at lessons of Houskeeping* // International Scientific Conference „Teacher Education in XXI-st. century: Changes and perspectives” Siauliai University, Lithuania, 9–10 May 2003, Pauris V. *Mākslas mantojuma apguve Latgales skolās* // Latgale šodien, vakar, rīt. Latgales pētniecības institūta konference, Līvāni, 2003.” tika labots šādi: „Nozīmīgākās publikācijas: Pauris V. *Creative synthesis in the Acquisition of the theme „Household culture”* // International Conference „Person. Colour. Nature. Music.” Daugavpils, 2002, Pauris V. *Creative training of compositions at lessons of Houskeeping* // International Scientific Conference „Teacher Education in XXI-st. century: Changes and perspectives” Siauliai University, Lithuania, 9–10 May 2003, Pauris V. *Mākslas mantojuma apguve Latgales skolās* // Latgale šodien, vakar, rīt. Latgales pētniecības institūta konference, Līvāni, 2003.”

4.2. Komata lietojums

Komatu kļūdu labojamajā tekstā nebija daudz. Divi biežāk sastopamie komatu kļūdu veidi bija:

1) komatu lietojums teikumos ar divdabja teicieniem. Visos gadījumos divdabja teicienu no pārējās teikuma daļas atdala ar komatu⁸. Vairākās vietās, kur teikumos bija divdabja teicieni, tie nebija atdalīti ar komatiem no vienas vai abām pusēm, īpaši gadījumos, kad divdabja teiciens bija teikuma sākumā, piemēram, „*Apskatot viņa [J. Anmaņa] darbus izstādē, nometnes telpās atklājusi, ka māksliniekam jāprot ne tikai zīmēt un gleznot, bet jābūt arī interesantai personībai.*” Vēl citi piemēri: „*Studējusi Ļeņingradas Valsts pedagoģijas institūta Mākslas–grafikas fakultātē, iegūstot zīmēšanas, rasēšanas un darbmācības pedagoga kvalifikāciju.*”, „*Sākotnēji savu pašizteiksmi mākslā meklējusi, strādājot ar akvareli, uzskatot, ka šī tehnika vairāk kā citas pierāda īpaša radošā gara eksistenci [..]*”.

2) komatu lietojums teikumos ar savrupinātiem apstākļiem. Savrupina laika un vietas apstākļus, ja tie izsaka kāda cita tā paša nosaukuma apstākļa nosauktu jēdzienu ar citiem vārdiem, to precizējot⁹, piemēram, „*Kopš 2000 ik gadu piedalās podnieku dienās Vitebskā, Baltkrievijā.*”. Ļoti bieži savrupina arī apstākļus, kuri nosauc šaurāku jēdzienu nekā iepriekš minētais apstākļis. Taču šādam savrupinājumam ir fakultatīvs raksturs, tādēļ ir iespējami divi varianti: „dzimis Preiļu rajonā Silajāņu pagastā” un „dzimis Preiļu rajonā, Silajāņu pagastā”. Šādos gadījumos darba autore izvēlējās komatu nelikt. Ir iespējams vēl trešais variants ar ģenitīvu „dzimis Preiļu rajona Silajāņu pagastā”, kad vispār nerodas problēma, vai komatu likt, vai nelikt, un arī vienas rakstzīmes vieta ietaupās.

Vēl var runāt par saikļa *un* nepieciešamību vienlīdzīgu teikuma locekļu saistīšanai. Rediģējamajā manuskriptā gandrīz vienmēr teikumos ar vairākiem vienlīdzīgiem teikuma locekļiem tie viens no otra tika atdalīti ar komatu, piemēram: „*Piedalās izstādēs no 1987 Latvijā — Daugavpilī, Rēzeknē, Krāslavā, Valmierā, Rīgā, ārzemēs — Lietuvā, Krievijā, Ungārijā, Vācijā. 1987–1998 personālizstādes Rēzeknē, Krāslavā.*” Kā norāda Valentīna Skujiņa, vienlīdzīgu teikuma locekļu virknē starp pēdējiem diviem vienlīdzīgajiem teikuma locekļiem lietojams saiklis. Saikļa lietojums starp diviem vienlīdzīgiem teikuma locekļiem vai — garākā to virknē — starp diviem pēdējiem vienlīdzīgajiem teikuma locekļiem liecina par uzskaitījuma noteiktību, pabeigtību¹⁰. Tādēļ lielākajā daļā gadījumu vienlīdzīgu teikuma locekļu virknē pēdējo divu locekļu saistījumā komats tika labots par saikli *un*, piemēram:

⁸ Guļevska, D., Miķelsone, A., Porīte, T. Pareizrakstības un pareizrūnas rokasgrāmata. Rīga: Avots, 2002., 205. lpp.

⁹ Blinkena, A. Latviešu interpunkcija. Rīga: Zinātne, 1969., 268. lpp.

¹⁰ Skujiņa, V. Latviešu valoda lietišķajos rakstos. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999., 79.–80. lpp.

„Piedalās izstādēs no 1987 Latvijā — Daugavpilī, Rēzeknē, Krāslavā, Valmierā un Rīgā, ārzemēs — Lietuvā, Krievijā, Ungārijā un Vācijā. 1987–1998 personālizstādes Rēzeknē un Krāslavā.” Tomēr biogrāfiskās vārdnīcas gadījumā, kad ir svarīgi izvietot pēc iespējas vairāk informācijas pēc iespējas mazākā laukumā, šādus labojumus var arī neveikt — ja vienlīdzīgs teikuma locekļus saista tikai komats, tad izmantotas tiek tikai 2 rakstzīmes, bet ja saistīšanai lieto saikli *un*, tad tiek izmantotas 4 rakstzīmes.

4.3. Domuzīmes un defises lietojums

Viens no biežāk nepieciešamajiem interpunkcijas labojumiem bija domuzīmes pareizs rakstījums. Kā norādīts A. Blinkenas grāmatā „Latviešu interpunkcija”, latviešu valodā domuzīmi lieto trejādās funkcijās:

- 1) atdalītājpieturzīmes funkcijā, pirms un pēc šīs domuzīmes ir lietojamas atstarpes,
- 2) izdalītājpieturzīmes funkcijā, arī šajā gadījumā pirms un pēc domuzīmes lietojamas atstarpes,
- 3) savienotājzīmes funkcijā, šo domuzīmi lieto bez atstarpēm¹¹.

Defise jeb savienojuma zīme ir horizontāla svītriņa (apmēram uz pusi īsāka par domuzīmi, ja pieņem datora piedāvājumu, vai trīs reizes īsāka, ja lieto īsto domuzīmi). Defisei ir divējādas funkcijas:

- 1) tehniskas rakstu zīmes funkcija,
- 2) savienotājzīmes funkcija.

Abos šajos gadījumos starp defisi un saistāmajiem vārdiem vai vārda daļām nav atstarpes.¹²

Šādi domuzīmes un defises tiek lietotas izdevniecībā „Avots”, kur diplomdarba autore bija praksē. Bet rediģējamais teksts tika iespiests izdevniecībā „Jumava”, un tur ir pieņemti trīs svītru veidi: īsā, vidējā un garā svītra. Īsā svītra atbilst defisei, vidējā svītra ir datora piedāvātā domuzīme savienotājzīmes funkcijā, bet garā svītra ir īstā domuzīme atdalītājpieturzīmes un izdalītājpieturzīmes funkcijā. Vizuāli šīs pieturzīmes atšķiras ar svītras garumu: īsā svītra „-”, vidējā svītra „-” un garā svītra „—”. Atbilstoši šiem izdevniecības noteikumiem tika veikta manuskripta korektūra, piemēram, šķirkļa nosaukumā „*LINARTE – RUŽA Ilona*” starp dubultuzvārdiem datora domuzīme tika nomainīta pret defisi bez atstarpēm pirms un pēc tās: „*LINARTE-RUŽA Ilona*”. Teikumā „*Mācījusies Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas Telpu dekoratoru nodaļā 1956 - 1961*” defise starp gadskaitļiem tika labota par vidējo svītru, t. i., datora domuzīmi, un tika noņemtas atstarpes pirms un pēc tās: „*Mācījusies*

¹¹ Turpat, 350.–358. lpp.

¹² Blinkena, A. Latviešu interpunkcija. Rīga: Zinātne, 1969., 380.–385. lpp.

Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas Telpu dekoratoru nodaļā 1956–1961”, bet teikumā „Visiecienītākie žanri - ainava un klusā daba.” defise tika labota par garo domuzīmi „Visiecienītākie žanri — ainava un klusā daba.” Bija arī tādi teikumi, kuros tika pievienota garā domuzīme, piemēram, teikumā: „Iztādēs piedalījies kopā ar meitu gleznotāju Gundegu Rancāni.” aiz vārda ‘meitu’ tika pievienota garā svītra jeb īstā domuzīme, jo šajā gadījumā tā bija nepieciešama, lai atdalītu pielikumu: „Iztādēs piedalījies kopā ar meitu — gleznotāju Gundegu Rancāni.”

Vienā gadījumā šķirkļa nosaukums bija šāds: „*LINARTE Silva – Veronika*”, kas tika labots par „*LINARTE Silva Veronika*”. Šajā piemērā bija nepareizs defises lietojums – latviešu valodā defisi raksta starp diviem uzvārdiem, piemēram, LINARTE-RUŽA Ilona, bet nevis starp diviem vārdiem, turklāt šādā lietojumā pirms un pēc defises atstarpes neliek¹³.

Agrāko gadu tekstos, kad vēl neizmantoja datorus, tika izmantoti tikai divi horizontālo svītru veidi: defise jeb biedru zīme „-” un domuzīme „—”, bet ar datora ienākšanu lietišķo rakstu noformēšanā klāt nācis vēl trešais veids, turklāt tagad dators automātiski defisi pārvērš par vidējo svītru (datora domuzīmi), bet īstā domuzīme „—” ir speciāli jāuzraksta. A. Blinkena savā darbā par interpunkciju min, ka domuzīme ir identa mīnuszīmei¹⁴, tomēr pati savā tekstā viņa tā nelieto. Arī A. Auziņš raksta, ka domuzīme ir kā mīnusa zīme¹⁵, t. i., arī mīnusa zīme ir kā garā svītra, un tā viņš pats to arī lieto.

Interesants ir jautājums par to, kā rakstīt un vai vispār drīkst rakstīt vārdu savienojumu *plenērs–izstāde*, kas atrodams rediģējamā manuskripta 82. lpp. A. Blinkena savā grāmatā par interpunkciju raksta, ka retumis ar vienotājdomezīmi saista divus lietvārdus, no kuriem otrais tuvāk raksturo pirmo, reizē izsakot arī kādu papildu jēdzienu ar precizējuma nozīmi, piemēram, radiraidītāji–uztvērēji, varoņpoēma–epopeja, dzejnieks–strādnieks. Te veidojas pielikumam tuvas attieksmes, un tomēr gluži par pielikumu to nevar uzskatīt, jo abas nosauktās nozīmes ir vienlīdz svarīgas un tikai tās abas kopā izsaka domāto jēdzienu. Šādi vārdu savienojumi mūsdienā latviešu valodā lielākoties radušies citu valodu ietekmē, taču tie pamazām iegūst savu noteiktu nozīmi atšķirībā no savrupinātiem un nesavrupinātiem pielikumiem un vārdu defisrakstījumā savienotiem jēdzieniem¹⁶. Par defissavienojumiem viņa raksta, ka defisi var izmantot terminu rakstījumā, kuru sastāvdaļas izteiktas ar diviem vai vairākiem lietvārdiem un veido saliktu jēdzienu ar atsevišķām, bet nesaraujami saistītām daļām, kuru starpā nav atributības attieksmes, bet kuras funkcionē vienlaicīgi un viena otru

¹³ Skujiņa, V. Latviešu valoda lietišķajos rakstos. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999., 119. lpp.

¹⁴ Blinkena, A. Latviešu interpunkcija. Rīga: Zinātne, 1969., 357. lpp.

¹⁵ Auziņš, A. Latviešu, vācu un krievu grāmatrūpniecības vārdnīca. Rīga: Latvju grāmata, 1942., 94. lpp.

¹⁶ Blinkena, A. Latviešu interpunkcija. Rīga: Zinātne, 1969., 357. lpp.

papildina, piemēram, pirkuma-pārdevuma līgums, angļu-latviešu vārdnīca, diode-triode¹⁷. Valentīna Skujiņa norāda, ka nebūtu ieteicams lietot vārdu savienojumus ar vienotājdomuzīmi un defisi, labāk to vietā izveidojot salikteņus, piemēram, skola–internāts — internātskola, vai arī vārdu savienojumus ar saikli *un*, piemēram, pirkšanas-pārdošanas līgums — pirkšanas un pārdošanas līgums¹⁸. Tomēr, pēc diplomdarba autores domām, rediģējamajā manuskriptā esošo vārdu savienojumu *plenērs–izstāde*, drīkst rakstīt kā savienojumu ar vienotājdomuzīmi, jo abas nosauktās nozīmes ir vienlīdz svarīgas. Pie tam no šī vārdu savienojuma nevar izveidot salikteni (*plenērizstāde?*), bet savienojums ar saikli *un* '*plenērs un izstāde*' neizsaka to pašu, ko savienojums ar vienotājdomuzīmi, savienojumā ar saikli nav skaidri pateikts, ka izstādē var apskatīt tajā pašā plenērā izveidotos darbus.

4.4. Pēdiņu lietojums

Rediģētajos tekstos ļoti bieža neprecizitāte bija pēdiņas, taču nevis to nekorekta lietojuma dēļ, bet gan ārējā izskata dēļ. A. Blinkena raksta, ka latviešu valodā ir divi pēdiņu veidi: apaļās „ ” un stūrainās « » pēdiņas¹⁹. Šobrīd datorrakstā lietojamo pēdiņu variantu tiek piedāvāts vairāk: „”, “ ”, „ „”, “ ”, “ ” u. c. (Ja ņemtu vērā daudzveidīgo šriftu iespējas, nevis tikai vienu pašu *Word* programmu, variantu būtu vēl vairāk.)

Prakses laikā, kad strādāts izdevniecībā „Avots”, izdevumos skatītas un atbilstoši apgāda tradīcijām lietotas stūrainās pēdiņas « ». Rediģējamās biogrāfiskās vārdnīcas pirmajā sējumā, kas tika izdots izdevniecībā „Jumava”, tika lietotas apaļās pēdiņas “ ”, tāpēc diplomdarba autores ieviestajās korekcijās bieži parādās pēdiņu labojumi, īpaši atvērējpēdiņu, jo, rakstot ar datorprogrammām *Microsoft Word*, kas izgatavotas pēdējos gados, dators automātiski piedāvā šādu „ ” pēdiņu izskatu. Savukārt pēdiņas, kādas lieto izdevniecībā „Jumava”, automātiski parādījās *Microsoft Word* vecākajās versijās. Piemēram, darbu uzskaitījumos katra darba nosaukums ir liekams vienāda izskata pēdiņās, tādēļ šāds teikums: „*Nozīmīgākie darbi: 1983 „Logs”, 1985 „Bēniņi”, 2006 „Sniegputenis”, 1989 „Klusā daba ar āboliem”, 2007 „Kūla”* ” tika labots šādi: „*Nozīmīgākie darbi: 1983 “Logs”, 1985 “Bēniņi”, 2006 “Sniegputenis”, 1989 “Klusā daba ar āboliem”, 2007 “Kūla”* ”.

A. Auziņa grāmatrūpniecības terminu vārdnīcā, kas izdota 1942. gadā, par pēdiņām ir rakstīts tā: „Salikumos visbiežāk lieto šādas pēdiņu zīmes: „—” fraktūras burtiem (aizvērējpēdiņām būtu jābūt kā trijstūrim, kura virsotne vērsta uz augšu, taču šādu pēdiņu

¹⁷ Turpat, 382. lpp.

¹⁸ Skujiņa, V. Latviešu valoda lietišķajos rakstos. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999., 119.–120. lpp.

¹⁹ Turpat, 370. lpp.

izskatu ar pieejamajām datorprogrammām atrast neizdevās), „—“ un «—» latīņu burtiem. Angļu valodā lieto “—” vai ‘—’.²⁰” Savukārt J. Grīnbergs un F. Kleinbergs norāda, ka latviešu valodā lietojamās pēdiņas izskatās šādi: » «, —“²¹.

No minētā var secināt, ka izdevniecībā „Jumava” lietoto pēdiņu variants agrāk tika izmantots angļu valodas tekstos, kas ar datora starpniecību tagad pārnesti arī uz latviešu valodas tekstiem. Savukārt stūrainās pēdiņas izdevniecībā „Avots” ārējā izskata ziņā tiek lietotas tā, kā tās lietotas A. Auziņa grāmatā, bet izvietotas pretēji tam, kā to izmanto J. Grīnbergs un F. Kleinbergs savā darbā — nevis » «, bet « ». Arī citu izdevniecību izdevumos tiek lietotas stūrainās pēdiņas tāpat kā izdevniecībā „Avots” — « ». Būtu ērtāk, ja visi Latvijas apgādi pēdiņu ziņā būtu vienoti.

4.5. Kola lietojums

Ar kolu atdala vienlīdzīgus teikuma locekļus no vispārinošā vārda, ja tas atrodas vienlīdzīgu teikuma locekļu virknes priekšā, piemēram, „*Nozīmīgākās izstādes: Rīgā, Rēzeknē, Ludzā u. c.*” Šādā pozīcijā autore bieži lietojusi domuzīmi, kas arī ir pieļaujams. Tomēr šādas domuzīmes tika labotas par kolu, jo domuzīmes rediģējamās biogrāfiskās vārdnīcas tekstā parādās daudz biežāk nekā koli, un tad lietā jāliek mazāk izmantotā iespēja.

²⁰ Auziņš, A. Latviešu, vācu un krievu grāmatrūpniecības vārdnīca. Rīga: Latvju grāmata, 1942., 301. lpp.

²¹ Grīnbergs, J., Kleinbergs, F. Mācības grāmata burtličiem. Rīga: Technisko un praktisko rakstu apgāds, 1944., 77. lpp.

5. Ortogrāfija

Otrs lielākais kļūdu un neprecizitāšu skaits pēc interpunkcijas kļūdām un neprecizitātēm grafisko zīmju izmantojumā bija lielo sākumburtu nepareizs lietojums.

5.1. Lielo sākumburtu lietojums

Visvairāk labojamo pozīciju lielo sākumburtu lietošanā bija iestāžu nosaukumos, tomēr netrūka arī citu nekonsekvenču. Kā nosaka latviešu valodas pareizrakstības normatīvie avoti, ar lielo sākumburtu rakstāmi:

1) nosaukuma pirmais vārds — šis nosacījums rediģējamajā tekstā bija ievērots, piemēram, *Mākslas muzejs*, *Mākslas dienas*;

2) pirmais sugasvārds nosaukumā, kas sākas ar vienu vai vairākiem īpašvārdiem — šis nosacījums vārduņīcas šķirkļu informācijā bieži nebija ievērots, piemēram, nosaukums „*Rēzeknes bērnu skola*” tika labots šādi: „*Rēzeknes Bērnu skola*”, bet „*Preiļu mākslas un vēstures muzejs*” tika labots šādi: „*Preiļu Mākslas un vēstures muzejs*”. Netrūka arī pretēja rakstura gadījumu, kad nevietā bija lietots lielais burts, atradās tur, kur tam nevajadzētu būt, piemēram, „*Pirmais Pasaules karš*”, kas tika labots šādi: „*Pirmais pasaules karš*”, vai arī „*Mākslinieku Savienība*”, kas tika labots šādi: „*Mākslinieku savienība*”;

3) skaitļa vārds, kas seko aiz sākuma īpašvārda — lielākoties manuskriptā skaitļa vārds tika rakstīts ar ciparu, un lielais burts nebija nepieciešams, piemēram, „*Rēzeknes 3. vidusskola*”;

4) pirmais sugasvārds, kas nosaukumā apzīmē nozīmīgas starptautiskas institūcijas un seko vārdiem ‘Pasaules’, ‘Eiropas’, ‘Starptautiskais’ u. tml. — šī nosacījuma ievērošanu konkrētajā fragmentā nevarēja noteikt, jo nebija neviena šāda nosaukuma, savukārt nosaukumā „*Starptautiskā amatniecības izstāde*” vārds ‘amatniecības’ nav jāraksta ar lielo burtu, jo nosaukums neapzīmē starptautisku institūciju;

5) vienīgais sugasvārds aiz īpašvārda, ja sugasvārdam ir īpašvārda nozīme un rakstība ar mazo burtu var radīt pārpratumus — arī šādu nosaukumu rediģētajā materiālā nebija;

6) visi patstāvīgas nozīmes vārdi valstu nosaukumos un valstu savienību nosaukumos — šis nosacījums manuskriptā bija ievērots, piemēram, „*Latvijas Republika*”;

7) pirmais vārds simboliskā nosaukumā — šis princips bija ievērots apzīmējumā „*Sarkanā armija*”, bet Trīsszvaigžņu ordeņa nosaukums, pēc salīdzināšanas ar L. Grīnbergas

un A. Ozoliņas grāmatā „Ceļvedis ordeņu vēsturē” minēto²², tika labots šādi: „*Triju Zvaigžņu ordenis*”;

8) visi patstāvīgas nozīmes vārdi laikrakstu un žurnālu nosaukumos — šis nosacījums bija gan ievērots, piemēram, „*laikraksts „Literatūra un Māksla”*”, gan arī neievērots, piemēram, „*laikraksts „Latvijas avīze”*”, kur laikraksta nosaukums tika labots: „*Latvijas Avīze*”;

9) pirmais vārds visu pakāpju struktūrvienību nosaukumos — šī principa ievērošanā bija visvairāk nepilnību, piemēram, „*Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas telpu dekoratoru nodaļa*” tika labots šādi: „*Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas Telpu dekoratoru nodaļa*”, nosaukums „*Rēzeknes Mākslas vidusskolas vizuāli plastiskās mākslas nodaļa*” tika labots šādi: „*Rēzeknes Mākslas vidusskolas Vizuāli plastiskās mākslas nodaļa*”, turpretī nosaukums „*Rēzeknes Augstskolas Pedagoģijas fakultātes Darbmācības katedra*” manuskriptā bija lietots ar pareizajiem lielajiem burtiem.

Atsevišķi var runāt arī par saīsinājumiem, kas tiek rakstīti ar lielajiem burtiem, piemēram, LMA — Latvijas Mākslas akadēmija, RA — Rēzeknes Augstskola u. c. Lielākā daļa šādu saīsinājumu, kas ir izmantoti rediģējamajā manuskriptā, jau ir atšifrēti biogrāfiskās vārdnīcas „Latgales kultūras darbinieki” 1. sējumā. Rediģētajā tekstā ar pilniem vārdiem tika laboti saīsinājumi, kuru atšifrējumi nav doti biogrāfiskās vārdnīcas 1. sējumā, piemēram, MS tika labots uz pilnu nosaukumu — *Mākslinieku savienība*. Bija arī nepilnīgi saīsinājumi, kas tika laboti, piemēram, MA tika labots uz LMA, jo runa bija par Latvijas Mākslas akadēmiju.

5.2. Citvalodu īpašvārdu rakstība latviešu literārajā valodā

Dažos gadījumos rediģētajā manuskriptā parādījās nepareiza citvalodu īpašvārdu atveide latviešu literārajā valodā, piemēram, „*Poddebice*”, kas ir vietas nosaukums Polijā. Norādījumos par poļu īpašvārdu atveidi latviešu literārajā valodā ir teikts, ka dubulto tikai līdzskaņus *ll, ļļ, mm, nn, ņņ*, bet netiek dubultoti citi līdzskaņi²³. Saskaņā ar šiem norādījumiem vārds *Poddebice*, kas oriģinālrakstībā ir *Poddebice*, latviešu literārajā valodā būtu jāraksta *Podembice* nevis *Poddebice*, kā tas bija rakstīts rediģējamajā manuskriptā.

Vēl interesants ir jautājums par uzvārdu *Vasilevskis*, kas manuskriptā bija rakstīts bez mīkstā *ļ*. Norādījumos par krievu īpašvārdu atveidi latviešu literārajā valodā ir teikts, ka latviešu literārajā valodā krievu īpašvārdi. kuros ir skaņu kopas *ле, ли, не, ни*, ir atdarināti gan

²² Grīnberga, L., Ozoliņa, A. Ceļvedis ordeņu vēsturē. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999., 136. lpp.

²³ Norādījumi par citvalodu īpašvārdu pareizrakstību un pareizrunu latviešu literārajā valodā. V Poļu valodas īpašvārdi. Rīga: LPSR ZA, 1961., 12. lpp.

bez līdzskaņu *l* un *n* palatalizējuma atspoguļojuma, gan arī, atveidojot krievu valodas palatalizētos *л, н* ar attiecīgo latviešu valodas mīksto līdzskani. Stingras un pilnīgi noteiktas normas *l* un *n* vai *ļ* un *ņ* lietošanā attiecīgo īpašvārdu latviskajos atdarinājumos patlaban vēl nav nosakāmas²⁴, tomēr ikdienā pierastāks un biežāk lietots ir šādu uzvārdu atveidojums ar mīksto *ļ* — „*Vasiļevskis*”. Turpretī, ja šis uzvārds ir poļu tautības cilvēkam, norādījumos par poļu īpašvārdu atveidi ir teikts, ka poļu līdzskaņus *l'* un *l* abus latviešu literārajā valodā atveido ar līdzskani *l'*²⁵, līdz ar to šis uzvārds būtu jāraksta tā, kā tas ir arī manuskriptā — „*Vasilevskis*”. Lai precizētu šī uzvārda pareizrakstību, būtu sīkāk jāpēta uzvārda īpašnieka tautība.

²⁴ Norādījumi par citvalodu īpašvārdu pareizrakstību un pareizrunu latviešu literārajā valodā. IX Krievu valodas īpašvārdi. Rīga: Zinātne, 1966., 25.–26. lpp.

²⁵ Norādījumi par citvalodu īpašvārdu pareizrakstību un pareizrunu latviešu literārajā valodā. V Poļu valodas īpašvārdi. Rīga: LPSR ZA, 1961., 15.–16. lpp.

6. Sintakse

No sintakses viedokļa šī manuskripta sakarā jāpiemin divi aspekti: vārdu kārtā un teikumu vispārējā uzbūve.

6.1. Vārdu kārtā teikumos

Latviešu valodā ir visai brīva vārdu kārtā. Teikuma locekļu secība nav stingri noteikta, jo latviešu valodā saglabājušās galotņu formas, kas norāda teikuma locekļu savstarpējos sakarus²⁶. Tomēr teikuma vieglākai uztveršanai ir nozīme, kuri teikuma locekļi seko viens otram. Piemēram, teikums „*Izstrādājusi Daugavpils Universitātes deju kolektīvam grafisko logo.*” tika labots šādi: „*Izstrādājusi grafisko logo Daugavpils Universitātes deju kolektīvam.*” Informācija teikumā nemainās, bet teikums ir vieglāk uztverams. Arī „Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatikā” ir minēts, ka tiešais papildinātājs, ja tas nav īpaši uzsvērts, parasti nostājas aiz papildināmā vārda²⁷.

Tieši vieglākas uztveramības dēļ tika labota lielākā daļa teikumu, kuros bija minēti gadi vai gadu periodi. „Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatikā” minēts, ka laika apstāklis ir viens no tiem teikuma locekļiem, kas bieži nostājas teikuma sākumā pirms raksturojamā vārda, turklāt šādā novietojumā laika apstāklis ir uzsvērts²⁸, kas enciklopēdiskajās vārdnīcās ir būtiski. Autore gandrīz visus gadus teikuma beigās bija likusi iekavās. Tas nav gramatiski nepareizi, teikumā izteiktais saturs ir saprotams, tomēr šādi teikumi izskatās smagnēji, turklāt iekavās parasti ievieto papildinformāciju, kas nav īpaši svarīga. Piemēram, manuskriptā bija šāds teikums: „*Strādājusi par pasniedzēju Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolā (1982–1986), Rēzeknes Lietišķās mākslas vidusskolā (1986–1991), Latvijas Valsts mākslas akadēmijas Rēzeknes filiālē (1991–1994).*” Teikumā gadskaitļi tika pārvietoti uz sākumu, noņemot iekavas. Labotais variants izskatās šādi: „*1982–1986 strādājusi par pasniedzēju Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolā, 1986–1991 Rēzeknes Lietišķās mākslas vidusskolā, 1991–1994 Latvijas Valsts mākslas akadēmijas Rēzeknes filiālē.*”

²⁶ Lāce, R. Latviešu valoda 10.–12.klasei. Rīga: Zvaigzne ABC, 1995., 173. lpp.

²⁷ Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika, 2. sēj. Rīga: LPSR ZA, 1962., 459. lpp.

²⁸ Turpat, 467. lpp.

6.2. Teikumu vispārējā uzbūve

Rediģētajā manuskriptā lietotie teikumi nebija sarežģīti uzbūves ziņā, daudz bija saliktu sakārtotu, kaut netrūka arī saliktu pakārtotu teikumu. Tekstā vismazāk bija lietoti jaukti salikti teikumi. Dažos gadījumos tika apvienoti īsāki teikumi vai sadalīti garāki, taču nevis tādēļ, ka tie būtu gramatiski nepareizi, bet tikai, lai loģiskāk un uztveramāk sakārtotu teikumos ietvertu informāciju. Piemēram, šādā fragmentā „1988–1993 Rēzeknes LMV direktors. 1990–1991 Latvijas Mākslas akadēmijas Latgales filiāles vadītājs. 1993–1994 Rēzeknes skolotāju institūta pasniedzējs.” tika apvienoti trīs teikumi vienā, jo visi trīs teikumi raksturo vienus apstākļus — kur un par ko cilvēks ir strādājis. Labotais variants izskatās šādi: „1988–1993 Rēzeknes LMV direktors, 1990–1991 Latvijas Mākslas akadēmijas Latgales filiāles vadītājs, 1993–1994 Rēzeknes skolotāju institūta pasniedzējs.”

7. Stils

Enciklopēdiskajās, tostarp biogrāfiskajās vārdnīcās tiek lietots lietišķo rakstu valodas stils. Lietišķo rakstu valodas stilam ir šādas raksturīgas pazīmes:

- 1) emocionāli neitrāli izteiksmes līdzekļi,
- 2) dokumentalitāte, lietišķums, ko rada gan teksta saturs, gan neitrālā valodas izteiksmes līdzekļu attieksme pret šo saturu,
- 3) izteiksmes līdzekļu ekonomija,
- 4) izteiksmes līdzekļu standartizācija leksikā, vārdsavienojumos un teikumu konstrukcijās, standartizēta liekvārdība²⁹.

Pamatojoties uz lietišķo rakstu valodas stila īpatnībām, vairāku šķirkļu tekstu nācās krietni īsināt, jo šajā stilā neiederas emocionāli sakāpināta leksika, gari paskaidrojumi un sīka situācijas analīze.

Tā rediģētajā manuskriptā teksts par mākslinieci Silvu Veroniku Linarti sākās šādi: *„Dzimusi 1939. gada 26. februārī Daugavpils rajona Līksnas pagastā. /Ziedu bezgalīgi klājumi Sibīrijas taigā. Smarža, krāsa, perspektīva. Reibinoši! Zirgu segu ritms uz zirdziņu mugurām balti mirdzošā sniega fonā, Ziemassvētku rīts pie Kalupes baznīcas, krāsas spilgtas, pārdrošos salikumos, rozā, zils, oranžs, pelēkais, melnais vienojošais. Izbrīna izraisošs mūža garumā. 1956–1961 mācījusies Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas Telpu dekoratoru nodaļā, vides dizaina skolotājs Imants Žūriņš. „Pasaule ir skaista, skaista.” Mums tas jāizzina. Skaidras konceptuālas domāšanas izveides laiks. 1971–1977 mācījusies Latvijas Valsts mākslas akadēmijas Pedagoģijas nodaļā, iegūstot pedagoga un gleznotājas kvalifikāciju.”* Pēc labošanas teksts izskatās daudz „sausāks”, bet enciklopēdijas stilā nesalīdzināmi iederīgāks: *„Dzimusi 1939. gada 26. februārī Daugavpils rajona Līksnas pagastā. 1956–1961 mācījusies Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas Telpu dekoratoru nodaļā, vides dizaina skolotājs Imants Žūriņš. Skaidras konceptuālas domāšanas izveides laiks. 1971–1977 mācījusies Latvijas Valsts mākslas akadēmijas Pedagoģijas nodaļā, iegūstot pedagoga un gleznotājas kvalifikāciju.”*

Līdzīgi tika īsināts arī šāds piemērs: *„Dzimusi 1960. gada 8. februārī Balvu rajonā. Zīmējusi no pašas bērniņas. /Kādreiz tētis atvedis no Maksvas krāsaino zīmuļu kasti. Tā bijusi liela, tumši sarkana ar noteiktā kārtībā trīs kārtās izvietotiem zīmuļiem. Es nekad līdz šim tik*

²⁹ Rozenbergs, J. Latviešu valodas stilistika. Rīga: Zvaigzne ABC, 1995., 85.–86. lpp.

skaistus krāsainus zīmuļus neredzēju! Ar tik skaistiem zīmuļiem mani zīmējumi vienkārši nevarēja būt slikti.

Sākumskolā apmeklējusi zīmēšanas un keramikas pulciņu Rēzeknes Pionieru namā [..]” Teksts tika īsināts, atstājot šādu variantu: „Dzimusi 1960. gada 8. februārī Balvu rajonā. Zīmējusi no pašas bērnības. Sākumskolā apmeklējusi zīmēšanas un keramikas pulciņu Rēzeknes Pionieru namā [..]”

8. Nobeigums

Rediģētais manuskripts bija biogrāfiskās vārdnīcas „Latgales kultūras darbinieki” 2. sējuma daļas pirmā korektūra. Tā kā šķirkļos dotā informācija bija diezgan ierobežota, tad valodas kļūdu nebija daudz, vairāk bija jāseko līdzi tam, lai būtu tāds pats šķirkļu ārējais noformējums kā jau izdotajā 1. sējumā, lai šī grāmata kā uzziņu literatūra būtu ērti lietojama visiem.

Manuskriptā bija vairāki jautājumi un nepilnības, kuras nevar atrisināt bez teksta autora klātbūtnes, piemēram, „*Glezna publicēta izstādes katalogā.*” (76. lpp.) — kāda glezna un kurā gadā?

Informācijas daudzums šķirkļos bija neviendabīgs — par vienu mākslinieku ziņas bija ļoti izsmeļošas, citi — tikai īsi pieminēti un raksturoti. Būtu labi pārspriest ar enciklopēdijas sastādītāju, vai šķirkļos esošo informāciju nevarētu kā izlīdzināt. Šķirkļos ietveramajai informācijai un aprakstāmo personu atlasei vajadzēja būt notikušai jau iepriekš, šai ziņā ir skaidri jūtamas nepilnības, kas rāda, ka grāmatas galvenā redaktore savu darbu pagaidām nebija veikusi pilnībā. Turklāt šajā vārdnīcā nebija iekļauti vairāku cilvēku apraksti, kuriem tur būtu vajadzējis būt, piemēram, gleznotājs Alberts Pauliņš, kas dzimis Krāslavas rajona Asūnes ciemā.

Galvenais secinājums ir šāds — noteikti ir nepieciešams satīties ar enciklopēdijas sastādītāju un arī ar galveno redaktori, lai veiktu vēl vairākus uzlabojumus, manuskripts šādā redakcijā pagaidām nav publicējams.

9. Tēzes

1. Biogrāfiskajās vārdnīcās nav daudz valodas kļūdu, jo informācija ir vienveidīga, bet lielāka uzmanība ir jāpievērš faktu precizitātei.
2. Svarīgs ir viendabīgs vārdnīcas noformējums, lai vajadzīgo informāciju varētu viegli atrast, ziņas par ietvertajām personām būtu dotas vienā sistēmā.
3. Rediģētajā manuskriptā nebija daudz pareizrakstības kļūdu, vairāk bija interpunkcijas kļūdu un neprecizitāšu. Ortogrāfijas kļūdas bija saistītas galvenokārt ar nekonsekvencēm lielo sākuma burtu lietojumā.
4. Rediģētais manuskripts bija pirmā korektūra, kas bez sazināšanās ar šķirkļu autoru noteikti nav publicējama, tajā bija vairākas faktoloģiskas nepilnības.
5. Dažādās izdevniecībās ir savas iekšējās tradīcijas dažu interpunkcijas zīmju, piemēram, domuzīmju un pēdiņu, lietošanā. Būtu ērtāk, ja visi Latvijas apgādi šai ziņā būtu vienoti.

10. Izmantotā literatūra

1. Apinis, M., Koluža, R. Latviešu valodas pareizrakstība. Rīga: Zvaigzne ABC, 1995.
2. Auziņš, A. Latviešu, vācu un krievu grāmatrūpniecības vārdnīca. Rīga: Latvju grāmata, 1942.
3. Blinkena, A. Latviešu valodas interpunkcija. Rīga: Zinātne, 1969.
4. Freimane, I. Valodas kultūra teorētiskā skatījumā. Rīga: Zvaigzne, 1993.
5. Grīnberga, L., Ozoliņa, A. Ceļvedis ordeņu vēsturē. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999.
6. Grīnbergs, J., Kleinbergs, F. Mācības grāmata burtličiem. Rīga: Technisko un praktisko rakstu apgāds, 1944.
7. Guļevska, D., Miķelsone, A., Porīte, T. Pareizrakstības un pareizrunas rokasgrāmata. Rīga: Avots, 2002.
8. Īpašvārdu rakstība. Rīga: LR Valsts valodas centrs, 1998.
9. Lāce, R. Latviešu valoda 10.–12.klasei. Rīga: Zvaigzne ABC, 1995.
10. Māksla un arhitektūra biogrāfijās. Rīga: Latvijas enciklopēdija, 1995.–2003.
11. Moze, M. Latviešu valodas interpunkcijas prakse. Liepāja: Liepājas Pedagoģiskā augstskola, 1997.
12. Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika, 1., 2. sēj. Rīga: LPSR ZA, 1959.–1962.
13. Norādījumi par citvalodu īpašvārdu pareizrakstību un pareizrunu latviešu literārajā valodā. V Poļu valodas īpašvārdi. Rīga: LPSR ZA, 1961. IX Krievu valodas īpašvārdi. Rīga: Zinātne, 1966.
14. Par vārdu un uzvārdu lietošanu un rakstību latviešu literārajā valodā. Rīga: LR Valsts valodas centrs, 1999.
15. Porīte, T. Lielie burti mūsdienu latviešu valodā. Rīga: Zinātne, 1970.
16. Roze, L. Pasaule vārdnīcas skatījumā. Rīga: Zinātne, 1982.
17. Rozenbergs, J. Latviešu valodas stilistika. Rīga: Zvaigzne ABC, 1995.
18. Skujiņa, V. Latviešu valoda lietišķajos rakstos. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999.
19. Виноградов, В. В. Избранные труды. Лексикология и лексикография. Москва: Наука, 1977.
20. <http://www.likumi.lv/doc.php?id=85209>
21. http://en.wikipedia.org/wiki/Biographical_dictionary
22. http://en.wikipedia.org/wiki/Encyclopedic_dictionary